

השיעור השבועי

גיליון מספר 470

הרב המקדים: הג"ר ראובן אלבו שליט"א
רב אורת: הג"ר משה צדקה שליט"א

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היחידים ומשודר דרך הטלוויזיה וברדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרו רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
17:55	17:18	16:28	תל אביב
17:50	17:16	16:26	חיפה
17:50	17:16	16:26	באר שבע

לך | ח חשון תשפ"ה

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

הלכות ברכות

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 053-4774733

הילולת מרו זצ"ל. מתי מנהג מבטל הלכה. ברכה על הדלקת נרות שבת. ברכה על לולב לנשים. החשיבות לשמור על הבריאות. עניית "אמן" לנשים על ברכת "לישב בסוכה" שבקידוש. תפלין בתשעה באב בשחרית. בידך על מאכל חלבי תוך שש שעות לאכילת בשר. המבטל קיום מצוה שרגיל בה שזה כנדר איסורו מדרבנן. אמר "עננו" ואכל. הקשר בין מרו זצ"ל לחכם בן ציון

הילולת מרו

1 מדברי הגאון הרב ראובן אלבו שליט"א: מי שראה את מרו זצ"ל, עד דקותיו האחרונות, כל הזמן היה במתח של קדושה וטהרה, ללמוד וללמד ולזכות את הרבים. מרו עבר ניתוח, ובראש השנה נצרך להישאר בבית חולים. ביקשו ממנו אם יוכל לומר כמה מילים לפני תקיעת שופר. אדם אחרי ניתוח, עקב נפילה שנפל, ומרו דרש ארבעים דקות! אמרו השומעים, ומכללם רבני בית החולים: דרשה כזאת לא שמענו מימינו, באיזו התלהבות דרש את הדרשה! כאילו לא היה חולה כלל.

מרו זצ"ל כתב בהקדמת הספר ויאמר אברהם, ידוע מה שהפליגו בוהרר בשבח המזכה את הרבים, ועינינו הרואות כי כל הבעלי בתים המתחברים לתלמידי חכמים בשיעורי תורה ודרשות, הנה הנם שלומי אמוני ישראל, המחנכים את בניהם לתורה ולמצוות, בישיבות שמהם תצא תורה, ובנותיהם מתחנכות בבתי ספר חרדיים ומתנהגות בצניעות.

רבתי, אספר לכם דבר אישי. אני למדתי בישיבות אשכנזיות, ב"ה קיבלנו תורה ומוסר, ואחר נישואי זכיתי להינשא לבתו של רבי שמואל זכאי ע"ה, שייסד את השיעור ערב של מרו לבעלי בתים, כי היה דגוק במרו בנשמתו וכל חייו, אצלו חוץ ממוקד אין שום דבר! והרבנית היה לה כתבים שכתבה את דרשותיו של מרו. התחלתי להסתכל, איזה יופי! אמרה לי, תלך לשיעור של מרו. אני אברך ישיבה, יש לי חברותות, למה אלך לשיעור המיועד לבעלי בתים? אמרה, תלך פעם אחת ותראה. הלכתי, ובכל השיעור מרו הביא רבי עקיבא איגר, התם סופר, שואל ומשיב, הג"ר א. שות"י של כל העולם... איזה שיעור! אמרתי לעצמי: אולי היה שיעור מיוחד, נראה מה יהיה מחר. באתי למחרת, והרב הביא שו"ת הרמב"ם, והרי"ף לא פסק כך, פלפולים... ממש דברים נפלאים ברמה גבוהה! והתחלתי לבוא לשיעור יום יום. אי אפשר לתאר מה קיבלנו ממרו זצ"ל. וזה שיעור לפני בעלי בתים, שיושבים ושומעים שיעור תורה מפי מרו במשך שעה שליומה.

מה קרה עם כל אותם בעלי בתים? קודם כל כולם נעשו בעלי הלכה - ידענים, פעם בתוודש הרב היה בוחן אותם, והיו צריכים לחזור על ההלכות. ועוד, כיום ישנם ראשי כוללים, ראשי ישיבות, דינים, רבנים, מורי הוראות, שהם הבנים ונכדים של אותם תלמידים שישבו בשיעור של מרו, הפכו להיות מורי הוראות של הדור! יש כיום אלפי בני תורה ספרדים והכל בזכותו של מרו. מרו ראה את הנוכל.

לפני יותר מארבעים שנה מרו הראשון לציון שיחיה לאורך ימים בבריאות והצלחה, ביקשתי ממנו שיביא לנו קצת כתיב יד של מרו, דרשות שמרו כתב, והרב צילם לי אז הרבה דפים של דרשות, וזה נמצא אצלי הצילומים של כתיב ידו של מרו, וזה עזר לי מאוד בדרשות שהייתי דורש. מרו היה מלאך אלוקים בתוכנו, ואנחנו מברכים את כבוד מורנו מרו הראשון לציון, שימשיך להוריה את אור ההלכה לכלל ישראל. אמן.

אני רוצה להישאר לשמוע את השיעור, כי כל מילה שלו עריבה לי, ואם אני לא מספיק לשמוע אני קורא כל שבוע את העלון. לכן אני נשאר כעת לשיעור.

דברי ראש הישיבה הגאון הרב משה צדקה שליט"א: ברושות מרו הראשון לציון, וכל הרבנים שיחיו. התאספנו הערב לכבודו של רבינו הגדול הגאון מרו רבי עובדיה יוסף ע"ה. מנהג ישראל הוא שבזמן האזכרה דורשים על הרב, וכמוכבא בגמרא (שבת קנ"ג), אמר רב אחים לן בהספידא דהתם קאימנא, כי כל עוד אדם נמצא בעולם הזה, יכול לעשות נחת רוח לבוהר בתורה שלו ובקיום המצוות, אבל אחר שנפטר לא יכול לעשות כלום, וזהו שאמר "דהתם קאימנא", שירבו עבורו זכויות, כי שם כבר אי אפשר לעשות מצוות.

מורי ורבתי, היום אשכבתי דרבינו הגדול, מה רבינו רצה מאיתנו? הוא רוצה כמו שאמר דוד המלך (תהלים ס"א, ה) "אגורה באהלך עולמים", שיאמרו דבר שמועה מפיו בעולם הזה (במיתו: צו: במרות לא). רבינו הגדול מלבד מה שכל הזמן אומרים דברי תורה בשמו, הוא בעצמו כל הזמן מומשיך לדבר, על ידי הקלטות של השיעורים שלו, כשאנחנו יושבים באוטו שומעים את הקול שלו, לא היה דבר כזה! כשהיה כאן הוא זיכה את הרבים ומסר נפשו להזכיר על כל מיני דברים גרועים, כי קיבלנו תורה מסיני, ואם הולכים בדרו צריך לדבר על הניסיונות שיש היום, בדמות הטלפונים הארורים, שכמו שעל חויר נאמר "את זה לא תאכלו", גם על זה נאמר "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", והרב היה מדבר על כל פירצה ולא מפחד שמוסר דבר, וזה מה שבורה עולם רוצה מאיתנו! וכשנתחזק בזה תהיה שמחת נחת רוח למרו.

מורי ורבתי, על אגונות התורה של הרב מי יכול לספר ולהודיע, ועם כל התקיפות שהיה מדבר, יש ללמוד ממנו את מידת הענוה. אנחנו זוכרים עוד כשהיינו קטנים בשכונת בית ישראל, היה הולך לבתים של אנשים פשוטים, היה מתחשב בהם, וגם לשיעורים היו באים אנשים פשוטים, אנחנו זוכרים את השיעור בבית נכסת שאול צדקה שהיו באים זקנים, והיה מדבר איתם. למרות שהיה גאון עצום קירב את כולם, וזו מידת הענוה שהיא למעלה מהכל. יהי רצון שמרו יתפלל עלינו, וזכותו של מרו תגן על בנו הרב הגדול הראשון לציון רבנו יצחק שליט"א שממשיך את דרכו, וגם אנחנו נלך בדרכיו, וכל הקהל הקדוש שבאו לכבודו, נלמד ממעשיו ונלך בדרכיו, אמן ואמן.

מדברי הרב זבדיה כהן שליט"א: ברושות מרו הראשון לציון שליט"א, ברשות ראש הישיבה מרו רבי משה צדקה שליט"א, וברשות ראש הישיבה הגאון רבי ראובן אלבו שליט"א. אנו כדייני ישראל מרגשים מאוד את חסרונו של מרו בכל השאלות הקשות, יוסחין, גיורים, קואים, בכל הנושאים הקשים לא היינו יכולים לזוז בלי להתייעץ עם מרו זצ"ל, וכשמרו נפטר בתחלה לא ידענו מה לעשות, אבל ב"ה הותיר לנו את יבדל לחיים טובים מרו הראשון לציון רבנו יצחק שליט"א, שאנחנו הדיינים מתייעצים עמו גם לאחר שסיים את תפקידו, ולא איום מדבריו, והכל על פי הדרכות. וזכותו תגן עלינו ועל כל ישראל. אמן ואמן.

דברי מרו שליט"א: חזק וברוך לכל הרבנים הגאונים, כבוד הרב רבי ראובן אלבו, ראש ישיבת אור החיים, מרו אהב אותנו, והוא מחזיר לו בחזרה, נאמן לדרכו של מרו, כל תלמידיו בעלי התשובה בכל מקום שנמצאים הולכים בדרכו של מרו, אני פוגש אותם ורואה, והכל מכוחו של הרב, הם נאמנים להלכות של מרו ולא זיזים ממנו ימין ושמאל, כל העושה כדעת מרו עושה כעשרות מוסקים, כמו שאמרו כיוצא בזה על הבית יוסף שכל העושה כמותו עושה כמאתים רבנים (ברכ"ה ח"ט ס"ה פ"ה ס"ק כ"ט, שם הגדולים ערך ב"י). הרב אלבו הכיר בגדלותו של מרו עוד לפני יותר משישים שנה, היה בישיבת נובהרדוק יחד עם הגאון הצדיק הרב יצחק רבן תוך שכונת שמואל הנביא, שניהם היו דבוקים במרו, ועד היום דבוקים בהלכותיו. הרב אלבו העמיד תלמידים הרבה, אשריו ואשרי חלקו, שיזכה עוד להגדיל תורה ולהאדירה.

כמו כן חזק וברוך לגאון רבי משה צדקה ראש ישיבת פורת יוסף, מגדולי הדור שלנו, למד אצל מרו זצ"ל בישיבת 'מקור חיים' שהיתה ליד תחנת הרכבת בקטמון, ראש הישיבה היה הרב טורצ'ין, המשגיח היה רבי שלום שבדרון, ומרו היה ר"מ שם, חכם משה ואחיו חכם דוד צדקה מפרדס חנה, וגם הרב צבי סימן טוב, והרב קורח מבני ברק, היו בחורים צעירים, ולמדו אצל מרו כל מסכת חולין. סיפר לי פעם חכם משה, כשיצא לאור שו"ת חזון עובדיה בשנת תש"ב, לפני כמעט 73 שנה, בכל שנה היו יושבים בתור בחורים בישיבה ועוברים על

ברכה על לולב לנשים

ג. סיפרתי פעם, שבחול המועד סוכות ופסח, מרן דרכו בקודש היתה, שאחר שהיה אוכל פת שחרית⁶, היה בורח מהבית לבית כנסת 'צופיף', שם היתה ספריה גדולה של הרב יוסף ידיד הלוי - היה גאון עולם - היה למרן מפתח של בית הכנסת, והיה לוקח אותנו הבנים - חכם יעקב ע"ה, חכם אברהם ואנכי, השאר היו קטנים - שלא נפריע בבית, והיה יושב ולומד. הייתי עוקב אחריו, הוא למד תורת חסד מלובלין, וגם חקרי לב, אחד ספרדי ואחד אשכנזי, לא עשה אפילו... היה משתעשע בדבריהם וקופץ משמחה⁷. אנתנו הילדים היינו משתעממים, ילדים בגיל תשע או עשר, מה אפשר לעשות כל היום? היינו יורדים למטה לבוכרים. יום אחד טיילתי קצת שם ובשעה 11 או 12 בבוקר ראיתי הרבה נשים ממתנינות במדרגות של בית כנסת שושנים לדוד, והתברר שהן באות בשעה מסוימת לטול ארבעת המינים, לולב, ואתרוג לא מורכב, ומברכות ומנענות, ועוברות שם כמו סרט נע. חזרתי למרן ואמרתי לו: אבא, נשים בקרבת מקום מנענות לולב, נגיד לאמא שתבוא לכן? הרב בכל פעם היה טורח להחזיר את ארבעת המינים לבית כדי שהרבנית האמא תנענע בהם, ואפילו בהושענא רבה שהיו רוצים לחטוף לו אתרוג לסגולה, היה מתעקש להביא לבית, כדי שתנענע בלי ברכה. שאל אותי הרב, הן מברכות? אמרתי, כן. מאז הרב התחיל לדבר על כך בתוקף שלדעת הרמב"ם (פ"ג מהל' ציצית ה"ט, ופ"ו מהל' סוכה ג"ג) והשלחן ערוך (ס"ז ז' ס"ב, וס"ז תקפ"ט ס"ז) זו ברכה לבטלה. מסכנה האשה הזו שמתכוונת לקיים מצות לולב, עם ישראל מחבבים את המצוות, ועושה ברכה לבטלה לדין. לכן נשים לא מברכות על מצוות שהזמן גרמא, כמו שופר, סוכה ולולב. ומרן דיבר על זה, וחזק את הקו של השלחן ערוך גם בדבר הזה, ולא חשש ל"מנהג" הנשים המברכות⁸.

אמן על ברכת "לישב בסוכה"

ד. מרן זצ"ל העמיד את ההלכה על בוריה, וגם חכם בן ציון רק מלמד זכות על המנהג, אבל מודה בתוך תוכו שלפי הדין העיקר שיש לברך לפני ההדלקה, ושנשים לא תברכנה על סוכה ולולב. תראו כשמברכים ברכת "לישב בסוכה" בקידוש, אומרים לנשים שלא יענו אמן, כי הברכה לא שייכת אליהן, ועניית האמן תהיה הפסק בין ברכת הגפן לטעימה. באגרות משה (או"ח ח"ד ס" כא אות ט) כתב שעונות אמן על ברכה זו, כי יכולות גם לקיים המצוה עם ברכה, שכן מנהג

⁴ אני לא שאלתי את חכם בן ציון למה גם הוא לא מחזק את פסקי השלחן ערוך, כי היה לי דרך ארץ ויראה מוננו. פעם היה פחד ורעדה מגדולי הדור, כמו שאמר איוב (כ"ט, ה) "ראוני נערים ונחבאו", סיפר לי מרן שכאשר הרב עוזיאל היה הולך ברחוב, הרב בתור בחור היה נכנס לאיזה כניסה של בית ומתחבא עד שהרב עוזיאל יעבור. היו יראים מהגדולים. אבל היום בחורים צעירים רצים לרב ואומרים לו: הרב תברך את אחותי לזיווג הגון...

⁵ מחבר אחד ע"ה כתב שאם נברך לפני ההדלקה יבואו אנשים להדליק חשמל ולעשות מלאכות בשבת. וכי אתה סנהדרין שגוזר גזירות?! איפה שמענו דבר כזה?! והוא כותב את זה בספר שלו [רבי אליהו אבא שאול]. לא יאומן. זה לא נכון.

⁶ מרן זצ"ל הקפיד מאוד כל החיים, לאכול פת שחרית בבוקר, ולא עוגה, אמנם בדיעבד מועיל כמו שביארנו בילקוט יוסף באורך, אבל מ"ח בדיעבד, חיים לכתחילה! וגם היתה לו שעה קבועה לארוחת צהרים, היה שומר על בריאותו. אדם ישמור על בריאותו, ובמקום שייפטר בגיל 73, יאריך ימים. הנה הרב חי איתנו עד גיל 93, וחבר עשרות ספרים בעשרים שנותיו האחרונות, והפיץ תורה שכתב ותורה בעל פה. זה מוסר השכל. השבוע היה אצלי איהו אדם עם בנו תלמיד ישיבה צעיר, ואמר לי: הוא יושב כל לילה עד השעה חמש או שלש לפנות בוקר ולומד, הוא שמע מה שסיפרתי בכמה הזדמנויות על מרן, שאף פעם לא ישן לפני שתיים שלש בלילה, והיה לוקח ספרים למיטה וממשיך ללמוד, והוא רוצה להיות כמו מרן, יש לו שאיפות, זה טוב מאוד. ואמר לי האבא, הוא ישן מאוחר והרב יראה איך נהיה חלש ורזה. הביא אותנו לתפילה אצלי שאדבר איתו. אמרתי לו, תשמע, הרב שנהג כך לא היה בחור ישיבה, אלא היה דיין שזמנו בידו, והיה ישן טוב בצהרים, לכן יכל ללמוד על שעה מאוחרת בלילה, אבל אתה יש לך את סדרי ישיבה, לא יוכל לישון הרבה בצהרים, וצריך לקום לסדר ב'. אם לא תשמור על הבריאות שלך, אחר כך שלא תהיה חולה ותלך מעולם ומקדם חלילה... לא תכלה? תאכל טוב, תישן טוב, לא בסדרים... וכך תוכל להיות תלמיד חכם גדול. דיברתי אתו והוא שמע, בתקוה שגם קיבל.

⁷ אני בכלל חזון עובדיה הייתי אומר שיעורים מהספרים האלו, אברכים היו נהנים ושואלים, מאיפה השיעור הזה? והייתי אומר, הבסיס שלו מהספר תורת חסד מלובלין, או מהחקרי לב, עם תוספת.

⁸ כשהיינו גרים ברחוב אלקנה למעלה היתה גרה עיראקית זקנה שהיתה מבקשת מהרב בחול המועד לנענע את הלולב שלו. פעם אחת הרב תפס שהיא מברכת על נטילת לולב, ושלח אותנו לומר לה שאם תברך לא ייתן לה את הלולב, והיא לא הבינה, כך נהגו בבגדאד! אבל מרן לא רצה להכשיל אותה בברכה לבטלה לדעת מרן, "לפני עיוור לא תתן מכשול". היא ירדה לבקש מהרב, ורק אחר שהבטיחה שלא תברך, נתן לה לנענע בלא ברכה.

לישיבת חזון עובדיה, היה אוהב לבוא אצלינו הרבה, וכמה פעמים נתן שיעורים, בסיומי מסכת וכל מיני אירועים. פעם ישבתי לידו ושאל אותי: תגיד, אתה חושב שאני חולק על אביך הרבה? אמרתי לו, אני לא חושב, אני רואה... אמר: לא, ברוב ככל הדברים אני מסכים אתו, למדנו יחד וליבנו יחד הרבה תשובות ביביע אומר², אבל יש הבדל אחד ביני לבין אביך - כך אמר לי פה אל פה... אני ממשכן את נפשי ליישב את המנהגים שעם ישראל נהגו, ואפילו נגד השלחן ערוך וההלכה, אני מחפש כל טצדקי איך ליישב את המנהגים. ואילו מר אביך לא מתחשב כל כך במנהגים, אצלו, יש שלחן ערוך ופוסקים. והמשיך ואמר לי: דע לך, אם לא היה אביך, היתה משתכחת תורת השלחן ערוך, חלק היו עושים כמו הבן איש חי³, וחלק היו עושים הכל כמנהגי האשכנזים. אביך הוא זה שעמד בפרץ, ובזכותו גם היום תורת מרן השלחן ערוך חיה וקיימת⁴.

ברכה על הדלקת נרות שבת

ב. האמת שגם על ענין המנהגים הארכנו בזה בעין יצחק חלק ג', בכללי המנהגים, שלא כל מנהג הולכים אחריו, ורק מנהג שהסכימו עליו גדולי הדורות, והזכירו אותו בספרים והונהג על ידם, אין הכי נמי. תראו למשל את המנהג שכתב מהר"ו (ס"ה ס"ט) לפני למעלה מחמש מאות שנה, בדור התפר שבין הראשונים לאחרונים, שנהגו לברך על הדלקת נרות שבת לאחר ההדלקה, והרמ"א (ס"ה רס"ג ס"ה) העתיקו, וכך נוהגים רוב האשכנזים. אבל אצל הספרדים לא נהגו כן, כך מפורש במאמר מרדכי (ס"ה רס"ג ס"ד) שהיה לפני מעל 200 שנה בדורו של החיד"א, שכתב שאצלנו הספרדים לא נהגו לקבל שבת בהדלקת הנרות, וכמו שכתב מרן השלחן ערוך (ס"ה רס"ג ס"ה) שמקבלים שבת באמירת מזמור שיר ליום השבת כמו בברכו, בין איש בין אשה, ואם כן אין שום סיבה לברך אחר ההדלקה. וכן כתבו עוד אחרונים. ורק יותר מאוחר רבו הספרדים שלמדו משכניהם האשכנזים לברך אחרי ההדלקה. ובמנהג כזה אין להתחשב, שהרי כל הקדמונים נהגו לברך ולהדליק, וככל המצוות שמברך ועובר לעשייתן (פסחים ט), ומה ששינו לא היה בהסכמת גדולי הדור, אשה למדה מחברתה וחשבו שזה חילול שבת...⁵ מנהג נכון הוא רק דבר שהונהג על ידי גדולי ישראל.

הספר כולו, זה ספר נפלא, קושיות ותירוצים וסברות. הרב צדקה היה תלמיד של מרן ויודע את כוחו של מרן. חכם משה לפני שהיה פורת יוסף, היה ר"מ בישיבת ראשית חכמה, ובכל יום ששי היה לו שיעור קבוע ביביע אומר. וב"ה מעמיד תלמידים הרבה, יש לו ישיבה לתפארת, אבל הבעיה שאין לו יחצני"ם, יש כיום ברנים שלא זזים בלי יחצני"ם ועיתונאים, ובאמת הישיבה של הרב צדקה בן פורת יוסף ישיבה מעולה, הייתי שם כמה פעמים וראיתי בחורים מצויינים, שקדנים ובעיקר יראי שמים. אשירי ואשרי חלקו, הקב"ה יתן לו כוח ובריאות שיאריך ימים ושנים, יגדיל תורה ויאדיר.

כמו כן חזק וברוך לראב"ד ת"א הגאון הרב זבדיה כהן ה' ישמרהו. כמו שסיפר אי אפשר לזוז בבתי הדין בלי הפסקים של מרן. אני ישבתי בבית הדין הגדול כ-11 שנה, והרבה תיקים פתרנו, רק בשנה האחרונה פתרנו תיקים של עגונות ממלחמת חרבות ברזל, והלכנו בדרך של מרן זצ"ל להתיר אותן. ולפני שעזבתי את הכהונה מניתי אותן לחבר בית הדין הגדול, ובדאי שישמך עוד, כי לו נאה כי לו יאה, הולך בדרך של מרן, בכוחא דהיתרא, והכל בצירופים, חכמי האשכנזים לא כולם מכירים את השיטה הזו, יש סברות וגמרון, אבל החיד"א וכל פוסקי הספרדים יש להם שיטה לצרף ספיקות וספקי ספיקות וצירופים. מרן ראה את כל הפוסקים שלנו שעושים צירופים. השבוע הרב זבדיה היה אצלי בבית, ישבנו יחד, ואמרתי לו, זה נושא קשה מאוד, בבקשה תתייעץ גם עם רב גדול אחד, ותשועה ברוב יועץ (משלי יא, יד), וב"ה שהחלטנו להתיר את החתן לבוא בקהל. זה כוחא דהיתרא, זה אומץ, תתארו לכם אם חס ושלום היה צריך לאסור, זו אחריות של הרב הפוסק. יהי רצון שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה. אכ"י.

² אתם יודעים שחכם בן ציון היה המגיה של ביביע אומר חלקים א', ב', ג', ד', הוא היה גר בקומה שניה ואנחנו בקומה ראשונה, ואני בתור ילד קטן הייתי עולה עם דפי ההגהה של ביביע אומר לבית של חכם בן ציון, והיה אומר: תבוא לקחת בחזרה בעוד שעה. וכך עשיתי. לפעמים כשהייתי עולה היה אומר לי, אני ארד בעצמי. לא הבנתי למה. היה יורד ואומר: הרב, כתבת כאן מילים קשות על רב פלוני, כתבת חרף כמו שכתב הראב"ד על הרמב"ם, בבקשה תעדן את זה. והרב היה שומע לו ומעדן את הדברים. הגמרא (הענין ד. אומרת, אם אתה רואה תלמיד חכם שנועס, זה לא בגלל שהוא עיראקי... אלא אוריינת מרתתא ליה. אדם שההלכה אצלו היא ברורה כועס כשכותבים בחוסר ידיעת הפוסקים. אחרי שחכם בן ציון הפסיק להגיה, הרב כתב מילים חריפות, אפרוח שלא נפתחו עיניו... לא היה מי שימחק את הדברים. וכל השנים היה עם מרן בידידות גדולה מאוד.

³ הבן איש חי היה גדול הדור, והוא עצמו כתב כמה פעמים (בר"פ ח"ב ח"ד ס"ז, ז, ובבא"ח ש"ר פ"ה תרומה טו, ועוד) שקיבלנו הוראות מרן, ובספר ילקוט טהרה הבאתי כמאה וארבעים מקומות שחולק על השלחן ערוך. זה לא מסתדר, ולמרן ליישב, לא עשיתי הזמן.

להצלחת רבי גרשון בן מרים וב"ב

לע"נ ר' שמעון בן רחל אחונה. רחל בת פרוטונה כינה ומלוקף. אפרים בן מרים ויפת.

האשכנזים על פי דברי רבינו תם (בתוס' קידושין לא. ד"ה דלא) והרמ"א (ס"ו ז' ס"ב, ס"ה תקפ"ט ס"ו). דוק מינה שלמנהג הספרדים על פי דעת הרמב"ם ומרן, שנשים לא מברכות על מצוה שהזמן גרמא, זה הפסק. נראה שעדיף שתענה אמן ולא תטעם מהיין, כי טעימת היין היא חיוב מצוה⁹ ועניית אמן חשובה יותר. הבעיה שיש נשים שלא ישמעו, איך אפשר שלא לטעום?!... אם כך שלא יענו אמן, ואם ישמעו לנו עדיף לענות אמן ולא לטעום¹⁰. גם בזה אנחנו פוסקים כדעת מרן השלחן ערוך, ומרן זצ"ל הוא זה שהחדיד את פסקיו.

איזה מנהג עוקר הלכה

ה. הפלא, במבוא של הספר אור לציון חלק ב' (עמ' יב) - וכמו שאני מקדים בכל פעם, חכם בן ציון היה מגדולי הדור שלנו, יושר עיונו מבעית, הייתי רואה את מרן איך שאהב אותו וכיבד אותו, וגם הוא כיבד מאד את מרן, היו בידידות גדולה מאוד, וכשאנחנו מקשים עליו זה רק כדרכה של תורה לברר את הענין - ובספרו כתב שגדול הדור יכול לשנות מנהג ולעשות נגד השלחן ערוך, דקיימא לן שבמקום מנהג לא קיבלנו הוראות מרן. וכתב שגם בספר שלחן גבוה כתב כך. אבל זה פלא פלאים, בהקדמת הבית יוסף כתב שלא בא לעקור מנהגים קדומים שפשטו קודם שפשט החיבור שלו¹¹. ועל פי זה כתבו השלחן גבוה (אור"ח כללים ס"ו טו) עצמו ועוד אחרונים, שאין לחדש מנהגים נגד השלחן ערוך, ורק אם יש מנהג קדום עושים כמו המנהג, ומה שציין לשלחן גבוה, זה פלא ששם מבואר להיפך, שרק מנהג קדום עושים נגד מרן. כמו לגבי תקיעות בתפלת הלחש, שלדעת השלחן ערוך (סימן תקצב ס"א) לא תוקעים בשופר בתפלת הלחש במוסף של ראש השנה, אלא רק בחזרה, אבל מנהגינו לתקוע גם בלחש. וזה מנהג שהונהג קודם שנתחבר הש"ע.

תפלין בתשעה באב

ו. וכן בתשעה באב - נקוה שהשנה יבוא משיח - אנחנו מניחים תפלין בשחרית, נגד דעת מרן (ס"ה תקנה ס"א) שכתב להניח במנחה, וכשבא הרב משאש לארץ תקף, איך אפשר לעשות נגד מרן השלחן ערוך, וגם תמה על מרן זצ"ל איך מסכים לכך, והרי תמיד צועק "קיבלנו הוראות מרן". הוא חשב שמרן סמך בעיקר על המקובלים שצריך להניח דוקא בשחרית, והרי תמיד צועק שפשטנים ומקובלים הלכה כהפשטנים, כמו שכתבו הרא"ם (בתשובה ס"א), הרדב"י (ח"א ס"ו לו, פ), מהר"ש לניאדו, מהר"י אלגאזי, ועוד הרבה אחרונים. אבל כשקרא את התשובה ביחוד דעת ח"ב (ס"ו טו) לא שם לב לפרט אחד, שבתוך התשובה הרב הביא בשם ספר חיים וחסד מוספייא (בקונטרס חידושי דינים מרביני ירושלים, דף דף אות כב) שכן מנהג ירושלים, וספר זה נתחבר בשנת רס"ט והעיד שכן היה המנהג הקדום, ואילו שלחן ערוך אורח חיים נסתיים בשנת שט"ו - כמה עשרות שנים לאחר מכן - והרי הב"י כתב שלא בא לעקור מנהג קדומים.

מנהג הכפרות

ז. וכן בענין מנהג הכפרות¹² בערב יום כיפור, שבשלחן ערוך (סימן תרה) כתב שזה מדרכי האמורי, אבל אנחנו לא חוששים לכך¹³, ויש מנהג קדום לפני יותר מאלף שנה לעשות כפרות (שע"ת ס"י רצט, חמדה גנוזה ס"י צג, ובש"ת הגאונים ליק ס"ח). מרן השלחן ערוך כתב אלפי הלכות, ויש כמה עשרות הלכות שעושים נגדו במקום שיש מנהג קדום, שהרי מרן עצמו כתב שלא בא לעקור מנהגים שקדמו לחיבורו.

⁹ יש נוהגים לפני הקידוש שמוזגים יין בכוסיות קטנות, ואחר שסיים המקדש לברך, כל אחד שותה מהכוסית שלפניו, אבל זה לא מנהג למהדרין, כי כל ענין חיוב המצוה הוא לטעום מכוס הקידוש שהיא כוס של ברכה, ולכן בעל הבית לא יהיה גרגרן וישתה את כל הכוס, אלא ישאיר מעט, ויוסיף כמה טיפות מהכוס שלו לכוסיות האחרות.

¹⁰ ויכולה אחר כך לדבר כמה מילים, ושוב תברך הגפן ותשתה מהיין שבכוס הקידוש, וכך גם קיימה חיוב מצוה וגם ענתה אמן. מעניין שרק אחרוני זמנינו דנו בזה, האגרות משה ועוד (ראה ילקוט יוסף שבת כרך א ח"ג עמ' תעו, סוכה עמ' תקצו).

¹¹ לפניו היו כולם עושים בארץ כמו הרמב"ם, וכמו שכתב בשו"ת אבקת רוכל (ס"י, לב, ר"ב), באו כמה עולים חדשים והתחילו לעשות כדעת הרא"ש, או כדעת ר"י, ונהיה בלגן בציבור. וכתב בהקדמת השלחן ערוך שמתומת כן נתן לבו לחבר את השלחן ערוך, שיהיה לכל העם תורה אחת ומשפט אחד.

¹² כפרות אנחנו עושים על כסף, ובוה פחות יש חשש של דרכי האמורי, אבל פעם כמעט כולם עשו בעופות, רק צריך להיזהר לא להיכשל בצער בעלי חיים.

¹³ ואנחנו סומכים על כך שיש טעם למנהג זה, שבא להזמין שכל מה שעושים לעוף ארבע מיתות בית דין, סקילה שריפה הרג וחנק, היה צריך לעשות לנו, וכתב מהר"י"ק (סימן פח) -

"רבינו השמיני"

ה. וכן תינוק שנולד 19 דקות אחר השקיעה לביל שבת, מלין אותו בשבת הבאה (עיין יב"א ח"ז ח"ו ח"א ס"ו מא), אבל אם נולד במוצאי שבת אחר צאת הכוכבים, מלין אותו ביום ראשון. ואף שלדעת רבינו תם שמרן (ס"י רסא ס"ב) פסק כמותו - אם כי יש סתירה בשלחן ערוך מ"ו (סימן רסו ס"ו ט), והאחרונים כתבו ליישב שהעיקר כמו שכתב מרן בסימן רס"א כדעת רבינו תם - תינוק שנולד במוצאי שבת אחר צאת הכוכבים שלנו מלין אותו בשבת הבאה, אבל אנחנו הולכים אחר צאת הכוכבים של הגאונים, ואיך עושים נגד מרן? אלא שהמנהג הקדום לפני למעלה מאלף שנים כדעת הגאונים (מנחת כהן מאמר א פ"ו). רואים שעושים נגד מרן במנהג קדום שנהגו ישראל, והפוסקים הסכימו למנהג זה.

קיבלנו הוראות מרן

ט. ולכן מה שכתב במבוא לאור לציון, שיכול גדול הדור לשנות מנהג ולהנהיג נגד השלחן ערוך, תמוה מאד, שאם כן מהו כל מה שכתבו האחרונים שקיבלנו הוראות מרן? הלא כך כתבו הראש"ל אדמת קודש (י"ד ס"י יב ד"ה איברא, אה"ע ס"י נב ד"ה תשובה ראובן), מהר"ם בן חביב (גט פשוט כלל א ד"ה והנה לענין), החיד"א (שם הגדולים ערך ב"י ועוד), מהר"ח פלאג"י (חיים ביד ס"י קח), רב פעלים (ח"א אור"ח ס"י כב ד"ה אמנם, וס"י כה, י"ד ס"י מ ד"ה ברם בנידון, ובח"ב אור"ח ס"י טז, י"ד ס"י ז, ח"מ ר"ס ג), ועוד רבים רבים. בספר מעתיקי השמועה (עמ' ל-לה) הבאנו למעלה ממאתים אחרונים מדורו של מרן ועד לפני חמשים שנה, דור אחר דור, מכל העדות, תימנים, מרוקאים, פרסים... שכתבו שקיבלנו הוראות מרן. וגם האשכנזים, ומהם היעב"ץ (ס"י עה), רבי יהונתן אייבשיץ (אורים ותומים קצור תקפו כהן ס"י קכד), רבי חיים מצאנז (דברי חיים ח"ב י"ד ס"י קה, קז) - לפני כמאתים שנה - ועוד, כתבו שעושים כמרן אם לא במקומות שהרמ"א חולק, וכתב הפרי מגדים (י"ד ס"י מח שפ"ד ס"ק כה), שחיבור הבית יוסף נתחבר על פי רוח הקודש בלתי ספק. ואפילו הכי במבוא הנ"ל כתבו שגדול יכול להנהיג מנהגים נגד השלחן ערוך. אם כן כל אחד יאמר על עצמו שהוא גדול ויחלוק.

המשך השיעור הקודם

י. אתמול לבילה ראיתי דבר תמוה, בשיעור הקודם הבאנו את דברי הריטב"א בחולין (קז), שמי שנטל ידים עם ברכה כדן ודעתו לאכול כביצה - 54 גרם - לחם, ולבסוף אכל הרבה חמין וכל מיני מאכלים, ושבע, ולא רוצה לאכול יותר, לכאורה זו ברכה לבטלה וצריך להכריח את עצמו לאכול כביצה פת, שהרי נטל ידיו בברכה ואין מברכים בפחות מכביצה פת, אבל כתב הריטב"א שלא צריך, כי בשעה שנטל ידיו חשב באמת לאכול כביצה, ואף אם לא אכל אנוס רחמנא פטריה. וכך הלכה למעשה. ומה שכתב הבן איש חי (ש"ד פ"ו שמיני אות א) שיאכל לפחות כזית, בהליכות עולם (ח"א עמ' טזו) העיר עליו, שהריטב"א לא כתב דבר זה, אלא לא צריך לאכול לא כביצה וגם לא כזית.

בירך על חלבי תוך שש שעות לבשר

יא. בא בספר אור לציון חלק ה' (פרק יט סעיף יא) - ואני מדגיש כי אנחנו מאוד מכבדים מאד את חכם בן ציון, אבל תורה היא - וכתב, שמי שאכל בשר ואחר שעתים שלש לקח וופל שיש בו שוקולד חלב, ובירך "מוזנות", ולפתע אשתו אומרת לו: זה חלבי! אבל בירכתי... יטעם או לא? כולם יודעים את הפסק של מרן (יחזקאל דעת ח"ד ס"י מא) שיטעם מעט, שלא תהא ברכתו לבטלה, כי ברכה לבטלה מדאורייתא, ולהמתין שש שעות בין בשר לחלב זה מדרבנן, שהרי רק לאכול

רבי יוסף קולון - הביאו מרן הבית יוסף (ס"י קעא), שכל דבר שיש לו טעם וסיבה ולא נעשה סתם, אין בו איסור משום חוקות הגויים, ולא חוששים שמקורו לצורך עבודה זרה.

וכן כשעושים צפירה ביום הזיכרון לחללים, כולם עומדים, ולא חוששים לחוקות הגויים, כי יש טעם למה שעומדים, לייחד זמן לזכור את אותם חללים, ובזמן זה כל אחד יגיד פרקי תהלים.

וכן עושים מטחי כבוד לחללי צה"ל, לצערנו הרב במלחמה האחרונה 'חרבות ברזל' הייתי צריך להשתתף בכמה וכמה הלויית של חיילים שנהרגו במלחמה, ועושים להם מטחי כבוד, וזה לא חוקות הגויים, כי יש טעם וסיבה לזה, לרמוז שנהרג במלחמה.

וכן מה שכותבים במכתבים תאריך לועזי, ביביע אומר (ח"ג ח"ו י"ד ס"י ט) דן בתשובה אם יש בזה איסור (ובחוקותיהם לא תלכו), וכתב שאין זה המניין ללידת אותו האישי ימ"ש, וגם אין כוונת הכותבים למנות לזמנין זה, ועוד כמה צירופים. מרן היה מקפיד לכתוב את כל המכתבים שלו אין ורק עם תאריך עברי, וגם חילל כלל השנים שהיינו ברבנות הראשית, היו באים לבית הדין הרבני עורכי דינים ואומרים, באוקטובר, נובמבר... והייתי אומר, מה זה אוקטובר, תגיד: תשרי, חשון... אבל הרב, אני לא יודע... הייתי נוזף בהם, כי יש לנו את התאריכים שלנו. גם אדם שכותב בצ'קים, יקפיד לכתוב תאריך עברי, ואם תבוא הפקידה ותשאל מה זה חשון, כסלו, יסביר לה... זו הנהגה טובה, אבל איסור "ובחוקותיהם לא תלכו" אין בו.

ביחד בדרך בישול אסרה התורה (חלוץ קח), ולכן יטעם מעט לצאת ידי הברכה. ובא האור לציון וחלק על האבא, וכתב שלא יטעם אלא יאמר "ברוך שם וגוי". מי שלומד בשטחיות יאמר, מרן דעתו לטעום, חכם בן ציון דעתו לא לטעום, וימשיך הלאה. אבל וכי זו התורה שלנו? צריך לפלפל ולהבין את הנימוקים. טוען חכם בן ציון, ששניהם מדאורייתא, אם יאכל יעבור על הנדר, כי מי שנהג דבר ג' פעמים זה נחשב נדר, כמבואר בשלחן ערוך (י"ד סי' ר"ד). ואם לא יאכל יעבור על ברכה לבטלה, וכיון ששניהם מדאורייתא, לא יטעם, שב ואל תעשה עדיף. וגם מדמה לריטב"א הנ"ל, שכיון שבשעת הברכה היה בדעתו לאכול, אם נאנס ולא אכל אינה נחשבת ברכה לבטלה.

נרחה קראו לה

יב. אבל זה פלא פלאים, יש סוגיא בגמ' נדרים (פא), אי אפשר להאריך, ומשם מבואר להדיא שמה שדברים המותרים שנהגו בהם איסור הם כמו נדר ואיסור להתירם, זהו רק מדרבנן, וכן כתב הרא"ש שם במפורש. מן הסתם חכם בן ציון שידע כל התורה ידע דבר זה. ואם כן עדיף לעבור על איסור דרבנן ולא על איסור דאורייתא של ברכה לבטלה. וגם כן מה מדמה להריטב"א, בנידונו של הריטב"א מדובר שעשה מעשה גמור של נטילה, ורק את התנאי לאכול כביצה פת לא קיים, אבל כאן אין תנאי ומעשה, וכיון שבירך יאכל מיד. אמנם החתם סופר (י"ד סי' ק) כתב לגבי חלב עכו"ם¹⁴, שמי שנהג איסור שלש פעמים, הרי זה כמו נדר, ואסור מהתורה. את זה לא ראה האור לציון, ואם היה רואה היה שמח, זה מסייע לדבריו. אולם ביביע אומר חלק א' (ח"י סי' כא) בגליונות שנדפסו מחדש (מס' 26) תמה עליו מדברי הרא"ש ועוד פוסקים שכתבו להדיא שכל האיסור בזה הוא רק מדרבנן. בפרט שאפשר לסמוך על התרת הנדרים שעושים בערב ראש השנה וערב יום כיפור. ועוד שאם מפסיק מנהגו לצורך באופן חד פעמי, לא עובר על הנדר, ומותר, כמו שכתב הדגול מרבבה (י"ד סימן ר"ה). וגם מה שכתב שמה שמותרים שש שעות בין בשר לחלב זה מנהג, זה פשוט לא נכון, הרי כך דעתם של ג' עמודי הוראה, הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, ומרן (י"ד סי' פס) פסק כן מכח ההלכה, ורק כתב שגם העולם נהגו כן להמתין שש שעות, אבל זה לא מנהג אלא הלכה, ואינו בגדר דבר מותר שנהג בו איסור, אלא זה מדרבנן, וברכה לבטלה מדאורייתא, ועל כן יטעם מעט. ומה שכתוב בספר אול"צ טעון בדיקה הדק היטב.¹⁵

אמר "עננו" ואכל

יג. באור לציון דימה זאת למה שכתבו התוס' והרא"ש בתענית (א), שאם אמר "עננו", ואחר כך קיבל סחרחורת ואכל, לא נקרא שקרן בתפלתו. והוא הדין כאן שבירך על מאכל חלבי והיה בדעתו לאכול, ונוכר שהוא תוך שש שעות לאכילת בשר, שאין כאן ברכה לבטלה. אבל מה הדמיון, שם בלחש אין חשש ברכה לבטלה, רק הנידון מצד שקרן בתפלתו, אבל כאן אם לא יטעם הוי ברכה לבטלה. וגם מה שכתב שאם היה חזן ובירך בשם ומלכות "העונה לעמו ישראל בעת צרה" אינה ברכה לבטלה אם אח"כ הוצרך לאכול, כיון שהיה בדעתו להתענות. ואילו כאן הרי בירך על המאכל, והוא מעשה אחד עם הטעימה, ואם לא יטעם תהא ברכתו לבטלה מדאורייתא. ועוד שבתענית הוא סומך על כך שרוב הצבור המתפלל עמו לא נצרכים לאכול, ומוציא גם את הציבור שמתענים.

ואמנם יש סברא דומה לדברי הריטב"א, מובא בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' כו) שהסכמת רוב הראשונים שהמקבל תענית אומר עננו גם בתפלת שחרית, ואע"פ שאפשר שיאנס ויסתור תעניתו ונמצא שקרן בתפלתו, כיון שבאותה שעה שהתפלל היה שרוי בתענית והיה בדעתו להשלים ש"ד. וע' בח"י הרש"ש (נדרים נט) שע"פ מ"ש התוס' בתענית (א) והרא"ש שם (סי' יז) דלא מיקרי שקרן בתפלתו כיון שהיה בדעתו להתענות, הנה ע"פ הריטב"א אתי שפיר. אולם ע' ביבי"א (ח"א י"ד סי' כא אות ד) ובחזו"ע (תרו"מ

¹⁴ אנוח מחמירים ולא אוכלים אבקת חלב נכרי, אפילו שהחזן איש (י"ד סימן מא אות ד), ובשו"ת זקן אהרן וולקין (ח"ב סימן מד), ובשו"ת לבוש מדרכי (סימן כב), ובשו"ת שרידי אש (ח"ב סימן כה), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סימן כה), ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ה ח"י סימן ט), כתבו להתיר, אפילו הכי אנוח מחמירים, כמו שכתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן לא אות טו).

עמ' רסב) שכתב שיש לחלק, דשם אין חשש ברכה לבטלה רק שלא ימצא שקרן בתפלתו בהזכרת מעין המאורע, דלא חמיר כולי האי כמו בברכה לבטלה. ולהכי סמכי" ארובא דמסתמא לא יצטרך לאכול כרוב המתענים. כיון שבאותה שעה היתה כוונתו להתענות, לא מיקרי שקרן בתפלתו. ואינו ענין לנשאל על החלה וכיו"ב. וע"ש ביבי"א שהוסיף לבאר דמה שהש"צ אומר בחזרה עננו ברכה בפני עצמה, ולא חישינן שיאכל אח"כ, דמכיון שמתענים לשעות, לא חשיב שקרן בתפלתו. ובלא"ה כתב הרא"ש דמכיון שא"א שלא יתענו קצת מן הקהל, והרי הוא שלוחם, לא הוי שקרן בתפלתו.

בירך על מאכל לפני שחרית

יד. יש מי שכתב שמי שטעה ובירך על מאכל בימי התענית, לא צריך לטעום, ודימה זאת לדברי הריטב"א הנז', וכן מי שטעה ובירך על מאכל קודם שחרית, או קודם קידוש והבדלה, שבכל אלה בדעתו היה לאכול, ורק אינו יכול לאכול מחמת דבר צדדי, ולכן א"ז ברכה לבטלה. כיו"ב כתב בשו"ת חינוך דח"י (סי' סח) שמי שבירך על מאכל ונמלך מלאוכלו, לדברי הריטב"א הנ"ל לא הויא ברכתו לבטלה. אולם תמוה, שיש לחלק, שהריטב"א לא כתב כן אלא לגבי נט"י, שיש מעשה נטילה, שעליו נתקנה הברכה ונגמר המעשה כולו, ויש תנאי לאכול כביצה, ואין אכילת הפת חלק ממצות הנטילה, אלא שא"צ ליטול ידיו אא"כ בדעתו לאכול פת. והכי דיין לשון הריטב"א "דהא מכיון שנטל ידיו גמרה לה ברכת הנטילה שעליה הוא מברך". אבל בכל הדוגמאות כולן אין מעשה ותנאי, אלא דבר אחד, וכיון שלא טעם יעבור על איסור ברכה לבטלה דאין.

הידידות בין מרן לחכם בן ציון

טו. למרן זצ"ל היה גם את כוח הסברא וגם את הבקיאות - ידיעת התורה, לא לחינם חכם בן ציון היה אוהב את מרן אהבת נפש והיה מתרגש ממרן. כשחכם בן ציון קיבל את האירוע מוחי הראשון, אני הייתי בביתו של מרן, ומרן אמר לי, תבוא איתי לבקר את חכם בן ציון בבית חולים. וכשראה את מרן התרגש מאוד, וראיתי את עיני מרן זולגות דמעות, וגם אחר שיצאו במעלית ראיתי את מרן שממשיך לבכות. זו אהבה גדולה והערכה גדולה מאוד שהיתה ביניהם. מי שאומרים עליו קושיות, זה לא בגלל שלא אוהבים אותו, או שלא מעריכים אותו, מה זה קשור, זו דרכה של תורה! התורה מונחת בקרן זוית כל הרוצה ליטול יבוא ויטול (קידושין סו). יש כאלה שיש להם 'צמצום המוחין', או 'סילוק המוחין', ואומרים: הוא חולק עליו, למה חולק?!... חולקים כדרכה של תורה, ובתנאי שמדברים בהיגיון, וכמו שאמרנו עכשיו. לכן למסקנא, אדם שטעה ובירך על מאכל חלבי תוך שש שעות לאכילת בשר, יטעם קצת, שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה.

להעמיד הדת על תילה

טז. זכותו של מרן זצ"ל תגן עליו, שהעמיד את הדת על תילה, כמה היו לו מאבקים בזמנו ברבנות הראשית, לא היה לו קל, הרב אלבו זוכר את זה, הוא

ליווה את מרן בתקופה ההיא, היו לו מאבקים קשים עם חלק מאנשי המפד"ל שרדפו אותו לחמו בו וציערו אותו, לא כולם אבל חלק מהם, ומה שקרה למרן קרה גם לנו. על כל דבר נלחמנו ברבנות עם שר הדתות שהיה, לא פחדנו, וכשדיברתי בחודש אדר, שבחורי ישיבות לא ילכו לצבא, כי הם לומדים תורה בקדושה, וגם בצבא יתקלקלו, ואמרתי שאם לא יתנו לנו ללמוד ניסע ל'סוכוטשוב' כדי ללמוד תורה... היה עלי בגיץ ורצו להדיח אותי, היו כמה מהם שפערו פיהם, יש ביניהם חצופים ושונאים את בני התורה. אבל צריך לדעת שלא לפחד מהם, "לא תגורו מפני איש" (דברים א, יז). למדנו את זה ממרן, שהיה נאבק ברבנות, על כל מינוי של דיין או רב עיר, כי הבין את החשיבות של מינוי רבני ערים ודיינים. אנוחנו נלך בדרך של מרן, וזכותו תגן על כולנו, ונוכה לגאולה השלימה, לתחיית המתים, יבוא משיח צדקנו במהרה בימינו. אמן ואמן.

מרן פוסק הדור שליט"א בציון אביו מרן דשכנה"ג רבינו עובדיה יוסף זיע"א ליל יום שני א' תשס"ה

¹⁵ מרן כתב את היביע אומר בעצמו, ולא נתן לאף אחד לגעת, ורק בחלק י"א כבר נפטר, אבל בחיים חיותו לא נתן לאף אחד לגעת, ואפילו את המפתחות שבסוף הספר כתב בעצמו. יש אצלי כתבי יד של יביע אומר, נמצאים בכספת... והרב כתב בעצמו את כל המפתחות. אצל הרב לא תראה טעויות כאלה, כל רז לא אניס ליה, גם בסברות וגם בפוסקים.